

Munkásfiatalok művelődése Székelyudvarhelyen

49 kérdést tartalmazó kérdőívet osztottunk ki a székelyudvarhelyi Cérnagyár és Fonoda (a továbbiakban: Cérnagyár), valamint az Élelmiszeripari Gépgyártó Vállalat (a továbbiakban: ÉGV) fiatal munkásai körében. Kérdéseink egy részével a kulturális érdeklődés terjedelmét és a műveltségi igény szintet szándékoztunk feltárni néhány alapvető szociológiai tényező figyelembevételével.

Felmérésünket 1973 január-februárjában végeztük. 330 kérdőívet adtunk ki, a visszaérkezett 310 kérdőívből 306-ot tudtunk feldolgozni.

A szépirodalmi érdeklődésre vonatkozólag két kérdést tettünk fel: Milyen könyvet olvastak legutoljára? Mi a címe annak a könyvnek, amelyik a legjobban tetszett eddig?

Válaszadóink 93%-a irodalomkedvelő. Akik nem olvasnak szépirodalmat, azokat főleg a falun huzamosabb ideig élők között találjuk; háromszor annyit, mint a városon nevelkedettek körében. Nagy az eltérés ebben a tekintetben a két szomszédos vállalat alkalmazottainál is: közel kétszer annyian nem olvasnak szépirodalmat a cérnagyári munkások, mint az ÉGV munkásai közül, jóllehet a két vállalatban a falusi, illetve városi környezetben nevelkedettek százalékaránya nem tér el jelentős mértékben; ugyanakkor, míg az ÉGV-ban kevés a női munkás (5–6%), addig a cérnagyári munkások 70–72%-a nő, viszont a nőknek nagyobb százaléka olvas szépirodalmat, mint a férfiaknak. Következik tehát, hogy a szépirodalmi érdeklődés hiányát elsősorban a falun több ideig élő nők esetében tapasztaljuk, s bár elég sok, falusi környezetből „bekerült” férfi sem olvas, többségüket a Cérnagyárban találjuk; az ÉGV falusi eredetű munkásainak szépirodalmi érdeklődése fokozottabb valamivel, mint cérnagyári társaiké.

A szépirodalmat kedvelők 7%-ának nincs kiemelt, kedvenc könyve. Nem meglepő, ha a sokat, a rendszeresen olvasó nem tud kiemelni valamely megkedvelt művet, s ezért „sok könyv tetszett”, „nem tudom mind felsorolni” jellegű választ ad. Esetükben, akiknek nincs választott, kiemelt könyvük, csak néhányan látszanak rendszeresen olvasóknak, többségüknek „minden tetszett”, amit olvasnak. A kedvenc művek címeinek tömeges feltüntetése (93%-nál) kialakulatlan, kevéssé árnyalt szépirodalmi ízlést jelez, viszonylag alacsony olvasói igény szintre utal, és arra, hogy válaszadóink életkorukhoz és elvárásaikhoz képest keveset olvasnak. (Kizárólag női olvasók nem említenek kedvenc műveket vagy szerzőket, a férfiak mindannyian megjelölik eddigi legnagyobb könyvvelményüket, kedvelt szerzőjüket vagy kedvenc témájukat.) A szépirodalmi ízlés fejletlenségét, illetve alakuló voltát igazolja az a tény is, hogy a felmérés idején olvasott könyvek és a kedvenc művek színvonala nagyjából azonos. Csak 13%-ban képviselnek a kedvenc könyvek valamivel nivósabb szépirodalmat, mint a jelenlegi olvasmányok, ezzel szemben válaszadóink 15%-ának tetszését a legutóbb olvasottaknál alacsonyabb értékű művek nyerték el. És nemcsak szintbeli azonosságról van szó; az aktuális olvasmányok és a megkedvelt művek címeit tartalmazó két listán 53%-ban azonos címek találhatók; 7%-ban a legutóbb olvasott könyvek jelentik egyúttal a legnagyobb könyvvelményt. A felmérés időszakában tehát átlagban két személy ugyanazt a szépirodalmi alkotást olvassa, átlagban három személynek ugyanaz a könyv tetszik. Mindez azt is jelenti, hogy a vizsgált társadalmi körben (és az adott időszakban) viszonylag kis számú könyv forog közközeen, ez alátámasztja előbbi megállapításunkat, miszerint alakulóféltben levő olvasótáborról van szó, aminek további bizonyítéka, hogy a kedvenc művek — nagyon kevés kivétellel — az utóbbi években jelentek meg hazai kiadóknál. A jelek szerint

ennek az olvasótábornak még csak kis része vásárol könyveket, a többség kölcsön kéri-kapja őket. (A könyvtári olvasókra vonatkozó adatokkal nem rendelkezünk.)

Bár elsősorban könyvcímekre kérdeztünk, az a természetes, ha mű és szerzője elválaszthatatlanul összekapcsolódik az olvasó tudatában, amint ezt a gyakori és rendszeres olvasás feltételezi; nem kérdeztük, elvártuk azonban, hogy válaszadóink ne csak a művek címét, hanem szerzőiket is feltüntessék. A szerzők megemlégtésének tendenciáját a rendszeres olvasás ismérveként véve megállapíthatjuk, hogy az ÉGV alkalmazottai rendszeresebben olvasnak, mint a cérnagyáriak, a városi környezetben felnőttek körében több rendszeresen olvasó van, mint a falun nevelkedettek körében, a férfiak között több, mint a nők között.

A kezdő olvasó érdeklődését főleg a művek tartalma (elsősorban a cselekmény) köti le, és az író neve, személyisége csak később válik tematiká, szemléletmód és művészi értékek jelzőjévé. Ennek a tendenciának megfelelően a könyvek szerzőinek számon tartása — műnek és alkotójának egysége az olvasó tudatában — a szépirodalmi műveltség elmélyülésének a jele; mindenesetre túlmutat a kezdeti érdeklődés szintjén. Valószínű, hogy válaszadóink egy része, különösen a kedvenc mű szerzőjének a feltüntetésével, egyúttal kedvelt íróját is közli velünk. Ezt különben kevesen teszik meg: a nőknek 2, a férfiaknak 12 százaléká jelöli meg a tetszését kiváló könyv szerzőjét, a falusi eredetűeknek 5, a városiaknak 9, a cérnagyáriaknak 8, az ÉGV alkalmazottainak 15 százaléká írja oda kedvelt könyve címéhez a szerző nevét is. A többség csak címeket ír, a szerzőket nekünk kellett azonosítanunk, hogy ennek alapján közelebről is megállapíthassuk a szépirodalmi érdeklődés irányát és szintjét.

A legjobban kedvelt 12 szerző, akik együttesen a „szavazatok“ 50%-át kapták (130 olvasónak alig 12 kedvelt szerzője van): 1. Gárdonyi Géza (3), 2. Alexandre Dumas (4), 3. Margaret Mitchell (1), 4. Jókai Mór (7), 5. Jules Verne (4), 6. Dimphna Cusack (1), 7. Victor Hugo (3), 8. Petőfi Sándor (költeményeivel), 9. Charlotte Brontë (1), 10. Theodore Dreiser (2), 11. William Cooper (3), 12. Emile Zola (3 könyvvel). A olvasók 25%-ának (65 személynek) négy kedvelt szerzője: Gárdonyi, Dumas, Mitchell, Jókai. Minden 15. olvasónak választott könyve az *Egri csillagok*, minden 8.-nak vagy ez, vagy az *Elfújta a szél*.

A szépirodalmi igényeknek változt szintje és köre látszólag alig haladja meg az általános iskolát végzettekét, tehát a szakiskola idején és a munkavállalás első éveiben nem sokkal gazdagodott a fiatalok szépirodalmi műveltsége. Kiemelendő viszont, hogy a kedvenc könyvek 25%-a a kétségkívül rangos szépirodalmat képvisel, s ugyanez elmondható a felmérés időszakában olvasott művekről is. Az általunk összeállított címlistákon szerepelnek még: Dosztojevszkij, Fielding, Graham Greene, Hemingway, Katherine Anne Porter, Illyés Gyula, Moravia, Móricz, Németh László, Remarque, Solohov, Stendhal, Tamási, Tolsztoj, Turgenyev művei is. Többségükben a *Horizont*-sorozatban megjelent művek, de — mint jeleztük — válaszadóink általában hazai könyvkiadásunk termékeit olvassák, azt, ami hozzáférhető számukra Székelyudvarhely két könyvesboltjában, illetve az üzemi könyvtérjeztőknél. Sajnos, a hazai magyar és román irodalom reprezentatív köteteit csak nagyon kevesen olvassák.

Székelyudvarhely nem rendelkezik állandó színházzal, operával, így a színelőadásokon való részvétel szükségképpen alkalmasszerű: a városba ellátogató művészyűttesek színpadi előadásainak megtekintésére szorítkozhat. Mikor színdarabot, mikor operát vagy operettet, néha zenés-táncos műsort mutatnak be a városi Művelődési Ház színpadán. Válaszadóink többsége az operettet és a színdarabokat kedveli, de a fenti helyzet figyelembevételével nincs értelme azt vizsgálnunk, hogy nevezetesen mit tekintenek meg, és nem is tehetünk különbséget színház-, opera- vagy operettlátogatók között. (A továbbiakban ezért átfogó értelemben mindannyiukról mint színház- és operalátogatókról beszélünk.)

A színpadi előadások iránti érdeklődés figyelemre méltó: válaszadóink 67%-a színház- és operakedvelő, annak ellenére, hogy 30%-uk falun lakik, tehát ingázó.

Ezen a téren is elsősorban a városon, illetve a falun nevelkedettek, másodsorban a két vállalat munkásalkalmazottai között találunk szembeötlő eltérést. A falusi környezetben huzamosabb ideig élők 63, a városiak 72%-ban színház- és operakedvelők; a cérnagyáriak 64, az ÉGV alkalmazottai 71 százalékban látogatnak színelőadásokat. Bár igaz, hogy a cérnagyári munkásoknak 34, a szomszéd vállalat munkásainak csak 26 százaléka ingázó, ez a különbség csak részben indokolja a színelőadások iránti érdeklődésben mutatkozó aránykülönbséget, mivel az ingázók is „bejárnak“, illetve „bennmaradnak“ színelőadásokra, másrészt figyelembe kell venni, hogy a nőknek általában 70, a férfiaknak 67%-a színház- és

operakedvelő, és említettük, hogy míg a cérnagyári munkások többsége nő, az ÉGV-ban kevés a női munkás. Arról van szó tehát, hogy az ÉGV-ban dolgozó, faluról „bekerült” munkások esetében fokozottabb művelődési igényt tapasztalunk, mint cérnagyári társaiknál. Ez annak tulajdonítható, hogy: a férfiak közötti kulturális befolyásolás erőteljesebb, mint a nők között, vagy férfiak és nők között, 2. az EGV-ban több az olyan munkafolyamat, amely kollektív munkát követel, s így tágabb tere nyílik a munkatevékenységen belül létrejövő személyi kapcsolatoknak, 3. az EGV-ban, mint régebbi és nagyobb tapasztalatú üzemben — minden jel szerint — jobban megszervezett a közművelődési munka.

Havonta átlagban 8 (hetente 2) film kerül vetítésre Székelyudvarhely egyetlen filmszínházában. Ha figyelembe vesszük, hogy egy kisváros életében a mozi egyidőben kikapcsolódási és művelődési lehetőséget jelent, nem csodálkozhatunk azon, hogy a városka lakosai általában mozikedvelők, s különösen a fiatalok, akik számára a moziba járás természetes módja a szórakozásnak és ugyanakkor ismereteik gazdagításának.

A kérdőívünket kitöltők 93%-a mozilátogató, közülük 64% rendszeresen jár moziba. (Rendszeres mozilátogatónak tekintettük azt, aki havonta legkevesebb kétszer, gyakori mozilátogatónak, aki havonta több mint hatszor, ritkán moziba járónak, aki havonta egyszer vagy évente csak párszor megy moziba.) A falun nevelkedetteknek 83, a városiaknak 43%-a rendszeres mozilátogató; a nőknek 80, a férfiaknak 54, a cérnagyáriaknak 77, az EGV munkásainak 47 százaléka jár rendszeresen moziba.

Általában azt tapasztaljuk, hogy a művelődés a mozilátogatással kezdődik, ezt követi a szépirodalom, majd a színielőadások iránti érdeklődés kialakulása és erősödése. Az olvasók 94, a színielőadásokra eljárók 100%-a mozilátogató. Az olvasók 72%-a jár színielőadásokra, a színielőadások látogatóinak 98%-a olvas szépirodalmi alkotásokat. (Az olvasóknak mintegy 2%-a nem jár „sehová”, de nagyon valószínű, hogy ezek nem olvasnak rendszeresen; mindenesetre, amit olvasnak, az vagy szakirodalom — kézikönyvek, műszaki —, vagy alacsony színvonalú „lektúr”.) Ellenkező oldalról is megvizsgáltuk eredményeinket: azok közül, akik nem olvasnak szépirodalmat, 85%-a nem jár színházba-operába, a színielőadások után nem érdeklődőknek 78%-a ellenben olvas szépirodalmat. A moziba nem járók nem járnak színielőadásokra sem.

Amelyik csoportban, rétegekben magasabb a szépirodalmat kedvelők arányszáma, több látogatója van a színielőadásoknak, de több közöttük a szenvedélyes és ritkán moziba járó; ennek megfelelően kevesebb az átlagos gyakorisággal moziba járó. Ez azt jelenti, hogy a színielőadások kedvelőivé főleg a szenvedélyes (gyakori) mozilátogatók válnak, akik a későbbiekben lemondanak a moziról mint szenvedélyről, s a filmeket hovatovább művészi értékük szerint igénylik és kedvelik, miáltal tulajdonképpen ritkán moziba járókká lesznek. Ily módon a mozilátogatások gyakoriságának megoszlása valamely csoportban jelzi az illető csoport művelődésének intenzitását. Valószínű, hogy aki többet olvas és gyakran jár színházba-operába, annak ritkábban jut ideje moziba menni, ugyanakkor műveltségének elmélyülésével ritkábban is kívánczik moziba. Több okból kifolyólag nem tudtuk fölmérni, hogy olvasóink mennyit, milyen rendszeresen olvasnak és milyen gyakran járnak színielőadásokra, de a mozilátogatások gyakoriságából arra következtethetünk, hogy az itt vizsgált művelődési élet még nem mondható intenzívnek: a szépirodalmat olvasóknak és a színielőadások kedvelőinek többsége szenvedélyes moziba járó (még); bár igaz, hogy ezek többet olvasnak és gyakrabban járnak színházba-operába, mint az átlagos mozilátogatók.

Adataink szerint a művelődési igényeket legnagyobb mértékben a városi, illetve a falusi környezet befolyásolja. A falusi környezetben felnőtt személyek közül háromszor annyian nem olvasnak szépirodalmat, mint a városon nevelkedettek; 90%-kal kevesebben látogatnak színielőadásokat, s így ritkábban járnak színházba-operába. A falun huzamosabb ideig élők esetében olyan mozikedvelő tábort láthatunk, amely a művelődés kiszélesedésének egyenes vonalú tendenciáját mutatja a mozitól a szépirodalomon keresztül a színház-opera kedveléséig. A városi eredetű munkások esetében a különböző kulturális hatások vegyesen, egyszerre jelentkeznek, ezért az érdeklődési szférák közötti kölcsönhatás nagyobb mérvű és komplexebb. A városi munkásfiatalok korábban kezdenek művelődni, műveltségi színvonaluk ezért is magasabb. A faluról városra került munkások művelődése (akkulturációja) elég gyors ritmusú, bár számos akadályozó tényező

lassítja ezt a folyamatot. A falusi férfiak a művelődés terén mindenesetre hamarabb felzárkóznak városi társaik mellé, mint a falusi nők.

Az ÉGV kulturális hatások szempontjából előnyösebb, mint a Cérnagyár; az ÉGV munkásalkalmazottai általában műveltebbek, mint a Cérnagyár munkásai. (Ennek okaira az előbbieken már rámutattunk.)

A nőknél valamivel nagyobbnak látszik a szépirodalmi érdeklődés, mint a férfiaknál, ugyanis a nőknek 93, a férfiaknak 90 százaléka olvas szépirodalmat, de minden jel szerint a férfiak között több a rendszeres olvasó. A kedvenc könyveiket feltüntető nők 50%-a a következő négy könyvet említi: 1. *Elfújta a szél* (Margaret Mitchell), 2. *Ketten a halál ellen* (Dymphna Cusack), 3. *Egri csillagok* (Gárdonyi Géza), 4. *Jane Eyre* (Charlotte Brontë). Minden hatodik nő kedvenc könyve az *Elfújta a szél*. A férfiak leggyakrabban említett négy szerzőjének (Dumas, Jókai, Gárdonyi, Verne) hét műve a „szavazatoknak” csak 25%-át kapta. A férfi olvasók legkedveltebb könyve az *Egri csillagok*, de csak minden 18.-nak kedvenc műve ez, vagyis egy tetszést kiváltó könyvnek háromszor annyi „rajongója” van a nők, mint a férfiak között. A szépirodalom iránti érdeklődésben a rangsor: 1. városi nők, 2. városi férfiak, 3. falusi férfiak, 4. falusi nők.

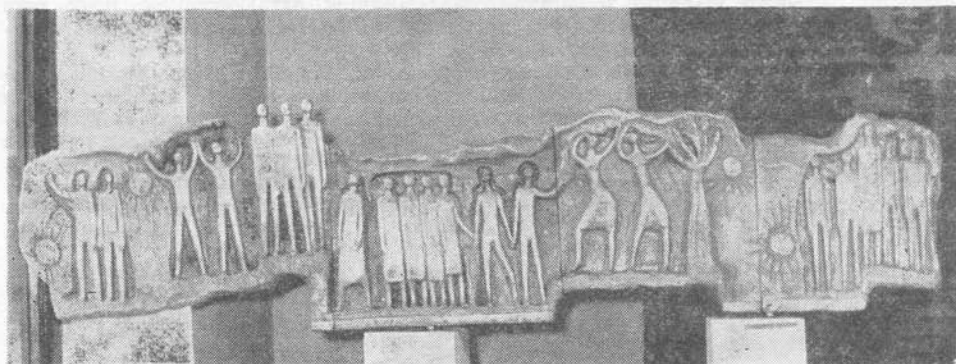
Színház- és operalátogatás tekintetében ugyanez a sorrend. A nőknek általában 70, a férfiaknak 67 százaléka látogat színelőadásokat. A nők esetében tehát nagyobb fokú megosztottságot tapasztalunk a falusiak és a városiak között, mint a férfiak „táborában”. A nők is, a férfiak is azonos arányban (91–92%) mozikedvelők, de viszonylag sokkal több nő (80%) jár átlagos gyakorisággal moziba, mint ahány férfi (54%), akik közül több a szenvedélyes és a ritkán moziba járó; ennek megfelelően másfajta művelődési igényeik is erőteljesebben jelentkeznek. A falusi férfiak kétségkívül műveltebbek, mint a falusi nők.

Összefoglalva: a székelyudvarhelyi munkásfiatalok nagy többsége olvas; adataink tükrében fejlődő, alakulófélben levő olvasótábort láthatunk. A szépirodalmi érdeklődés köre és az igény szint nem egységes, fő vonalában alig haladja meg az általános iskolát végzetekét, de figyelemre méltó, hogy válaszadóink 25%-a rangos szépirodalmat olvas és kedvel, ami — elsősorban talán — annak tulajdonítható, hogy sok az érettségizett munkásfiatal — bár nemcsak ők olvasnak rangosabb szépirodalmi műveket. Van tehát termékeny talaj egy ennél gazdagabb és szélesebb körű szépirodalmi műveltség kibontakoztatására, de e célból az érdekelteknek az eddigiekhez változatosabb és hatékonyabb utakat-módokat kell keresniük-találniuk. Általában a hazai irodalom terjesztése terén sok a teendő. Hasznos lenne többek között, ha a municípiumi könyvtár és a Művelődési Ház gyakoribb író-olvasó találkozókat szervezne.

Örvendetes tény, hogy nagyarányú igény mutatkozik a színelőadások iránt; a 67% színház- és operalátogató a munkásfiatalok körében magas arányszám.

Végezetül kiemelendő, hogy a közművelődés hatékonyabbá tétele különösen a Cérnagyárban mutatkozik szükségesnek, ahol a vállalat vezetőségének, műszaki értelmiségének sokat kell vállalnia és tennie, hogy legalább az ÉGV-ban folyó kultúr munka szintjét utolérje — bár ez utóbbival sem lehetünk fenntartás nélkül elégedettek.

Simó Sándor

Kós András: Fény